

İKİNCİ YENİ ŞİİRİNİN ÜSLUBUNA BİR GEREKÇE OLARAK “İNSAN”

1

ÖZET

Kimi eleştirmenler İkinci Yeni şiir hareketinin üslubunu “muğlaklıktan kapalılığa, absürd ve saçmadan anlamsızlığa” kadar bir yığın sözle tenkit ederken; edebi metne yaklaşım biçimi açısından en temel unsurlardan birisi olan: “ şairler kendilerini yazarlar, yaşadıkları devirde devraldıkları malzemededen” kaidelerini ıskalamışlar veya görmek istememişlerdir. İşte biz bu çalışmamızda deformasyon, sapmalar ve yoğun metinler arası göndermelerle okuyucudan çok ciddi bir gayret ve kültürel birikim isteyen İkinci Yeni şiir hareketinin üslubuna bir gerekçe olarak yaşadıkları devrin netice verdiği “insan”ı ön plana çıkaracağız. Bunu yaparken öncelikle İkinci Yeni’nin etkin olduğu 1950-60 yılları arasında Türk toplumunun sosyolojik durumunu özetleyeceğiz, sonrasında şairlerin gerek düzyazılarından gerekse şiirlerinden örneklerle savımızı destekleme yoluna gideceğiz.

Anahtar kelimeler: İkinci Yeni, modernizm, birey, kentleşme, kapitalistleşme.

ABSTRACT

HUMAN IN SECOND NEW POEM AS A EXPLANATION TO ITS WORDING

While the wording of the second new poem movement is criticised with words like shallow, complicated and unnecessary, the main fact of approach to literary work “ The poet is effected by his time and life.” is ignored. In this study we will emphasize “human” effected by poets time and life experience as a theme in wording of second new poem movement requires cultural experiences by refering example works. While we are doing this we will explain the sociologic state of Turkey in 1950-1960(the period that the mentioned fact is very popular) and support the study with example works of poets’.

Key words: New Second Poem, Modernism, Individual, Urbanization, Capitalization.

¹ İstanbul Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı, osarikaya@istanbul.edu.tr

GİRİŞ

Ahmet Hamdi Tanpınar, klasik edebiyatımızın insana bakışındaki köklü değişimi, ideal olandan reel olana geçişi, bir anektodla anlatır (Tanpınar, 1982: 92): Ona göre Keçecizade İzzet Molla'nın Keşan'a "sürgün"ü esnasında atlı arabanın aynasından kendisine "ben" merkezli bakışı ve bunu bir haber değeri olarak anlatışı; "edebiyatımızda insan psikolojisine kesin, net ve realist bir tavırla yaklaşımın ilk belirtileridir". (Korkmaz, 2000: 92) Edebiyatımızda bir tekamül olarak ortaya çıkan bu yaklaşım şekli, Tanzimat dönemi edebiyatının sosyal muhtevaları arasında yeniden kaybolmuştur. Servet-i Fünun'da insan, santimental görünümle eşliğinde negatif değerlerle yüklü bir şekilde ele alınmış; Milli mücadele ve onu takip eden yıllarda sosyal ve siyasi zorunluklar neticesiyle "insan" bir kere daha idealizme kurban edilmiştir. Garip hareketinde insan, maişet ve günü kurtarma derdinde sıradan ve basite indirgenmiş şekliyle ele alınmış; sosyal gerçekler ise insana toplumsal bir birim olarak bakılmışlardır. İkinci Yeni şiiiriyedir ki "ben" dediğimiz birey, modern insan, salt gerçekçi bir tutumla ve bütün görünümüleriyle Türk şiiirinde kendisine yer bulmuştur.

1. İkinci Yeni Şiiirinin Ortaya Çıktığı Sosyal Zemin

İkinci Yeni, eleştirmenler ve araştırmacılar tarafından ele alınırken genellikle "sözcüklerin çarpıtılmasından, yeni söz dizimlerinin belirmesinden, imgelerin özerkleşmesinden, alışılmamışa ve paradoksa düşkünlükten, anlam gezinmeleri ve dalgalanmalarından", yani bir üslup değişmesinden, bir teknik farklılaşmadan bahsedilmiş; hatta sosyolojik kökenli bir soru olan "İkinci Yeni'yi neyin getirdiği" sorusu bir önceki teknik tanımlamayı da bastırmıştır. Ancak "akımın yeni bir insan anlayışı ve önerisi" (Koçak, 2011: 12) getirdiği üzerinde yeterince durulmamıştır. Oysaki: "İkinci Yeni'yi tanımlama çabası aynı zamanda modern hayatın içindeki insanı tanımlama çabasıdır. İkinci Yeni, klasik şiiir anlayışlarının dışında, Türk şiiirinin kaçınılmaz uğraklarından biri olmasının ötesinde, bir yanılla modern hayatın içinde olsa da, diğer yanılla ona karşı bir duruş geliştirme çabasındaki insanın şiiiridir." (Altıyaprak, 2008: 3)

Modern yaşam koşulları 1950'lerden itibaren kentleşme ve kapitalleşme gibi olgularla birlikte özellikle büyük şehirlerimizde kendisini göstermeye başlamıştır. Köyden kente, cemaatten bireye doğru büyük bir değişim süreci içerisinde girilmesiyle birlikte, modern yaşam koşullarının bireyde meydana getirdiği kültürel ikilemlerin ve değerler arası çatışmaların çıkması, kentteki çarpık ve yapay ilişkiler, tekdüze yaşam biçimi, doğadan kopukluk gibi yıpratıcı etkiler ortaya çıkarmıştır.

Sosyolojik anlamdaki bu köklü değişim, ilk olarak organik duyarlılığı çok yüksek olan şiirde kendisine yer bulmuştur. Bu dönemde modern şiir dili bakımından, büyük bir gelişim ve değişime öncülük eden İkinci Yeni şiiri, kent yaşamı ve modernitenin sancılılarıyla yeni yeni karşılaşmaya başlayan modern insanın da görünümünü kendisine mesele edinmiştir. Ancak İkinci Yeni neredeyse gündeme geldiği her ortamda bu tematik tutumundan çok, şiir dili ve biçiminde meydana getirdiği, deformasyon ve sapmalar, özerkleştirilen imgeler, yeni söz dizimleri, anlamı örten sayıklar bir dil gibi radikal değişiklikler noktasında konu edilmiş; son tahlilde zamanın biçimi olan şiirin arka planında bir dönemin ve düşünme sistematığının öğelerini barındırdığı gerçeği çoğu zaman hesap edilmemiştir. Bu gerçek hesap edildiğinde 20. yüzyıl modernitesinin ifadesini sanatsal alanda bulduğu ve modern sanatın aynı zamanda modern dönemin eleştirisini de yüklediği görülecektir. Bu yönüyle İkinci Yeni şairleri modern sanatın imkanlarını şiirlerine taşıırken, modern yaşam koşullarına karşı direnme gücü ortaya koymaya çalışan bireyin şiirini de yazmışlardır.

Şiirlerini yazarken yukarıda vurguladığımız avant-garde tutumları eleştirmenler tarafından “züppelik”le nitelendirilmelerine yol açmış, bu tutumlarının altında toplumda oluşturulan izole durumu aşma çabaları; kapitalist düzene tepki olarak etik bir duyarlılıkla kendi içine kapanan şiirlerinin gerçeği görmezlikten gelinmiştir.

2. Bir Günah Çıkartma Çabası Ya da Anlaşıl-a-mayanın İzahı

İkinci Yeni şairleri gerek yazılarında gerekse vermiş oldukları röportajlarda şiir dili ve üslubunda meydana getirdikleri radikal değişikliklerin izahına girişmişler; eleştirmenler tarafından tenkide tabii tutuldukları noktaların gerekçelerini ortaya koymuşlardır. Özellikle Turgut Uyar, Edip Cansever, poetik düşüncelerini ortaya koydukları yazılar ve söyleşiler de; şiirlerinde modern yaşam koşulları karşısındaki insanın trajedisini temel aldıklarını açıkça ifade etmişlerdir.

Bir söyleşide Tomris Uyar’ın “İkinci Yeni ile ilk olarak insanın, o insan “küçük” de olsa –ne demekse o- bir birey kimliğiyle trajedisi işlenmeye başlıyor.” sözüne, Edip Cansever: “Önemli olan “küçük” olsun “büyük” olsun, insanın trajedisine geçmek, birey olarak ve toplum içindeki konumuna göre trajiğini yakalamak.” (Uyar, 2009: 546) sözleriyle karşılık vermiştir.

Turgut Uyar, İkinci Yeni’nin amacının, çağın karmaşasını dile getirmek olduğunu, şiirden vazgeçilmek pahasına en iyi anlatmak nasıl mümkünse onu denediklerini, “mısra döktürmeye” vakitlerinin olmadığını söyler. Yani [İkinci Yeni] “biçimi içeriğe değil, içeriği biçime akıtmak istiyor, üstelik (...)bireyin varoluş biçimlerini sorgulama sürecinde” biçimsel kaygıları da bir tarafa bırakmayı göze alabiliyordu.” (Gümüş, 2010: 80) Aynı paralelde Cansever’in görüşleri de bu iddiayı güçlendirmektedir. “Öyle sanıyorum ki, bizim kuşağımız

bunu –iyi vitrin şiiri yazmayı- aramadı, şiirde bireyin dramını ele alarak geliştirmek, çeşitlendirmek istedi.” (Uyar, 2009: 546)

Çağın karmaşası karşısında gittikçe eriyen bir insan vardır. Bu insanın mutlu olabilmesi sadece ekonomik ve toplumsal koşullar “determinisme” bağlı değildir. Toplum-birey çatışması güncelliğini korumakta ise de, meseleye bir “statistique” meselesi diye bakılmamakta, yaşantının büyük ölçüde şiire karışmasından ötürü, hem tek insan, bir “bütün” olarak değer bulmaktadır. (Uyar, 2009: 546)

Kim olursa olsun bireyin birey olarak, bir bütün olarak ele alınmasına ve değer verilmesine Turgut Uyar, ciddiyetle yaklaşmıştır. “Vaiz Sokak” adlı yazısında bu ciddiyete delil olabilecek şu sözleri sarfetmiştir:“Abacı Aralığı’nın bir altı Aktar Kerim Sokağı (şimdi yok). İnsanın inanacağı gelmiyor! Bu dünyada Kerim adlı bir aktar yaşasın ve iyiliğinden midir, kötülüğünden midir, bir sokak onun olsun..” (Uyar, 2009: 546)

Cansever, İkinci Yeni’yle ilgili bir soruşturmaya verdiği yanıtta, İkinci Yeni’yi şu şekilde tanımlamıştır: “Dıştan bakılan, yalınlaştırılmış, hatta basite indirgenmiş 'küçük insan'dan 'insan'a, insanın karmaşık yapısına, onun aynı zamanda toplumun bir birimi olmasına karşın bireyliğine de ağırlık verme girişimidir benim genel anlayışım". (Cansever, 2008:256)

Turgut Uyar’ın “Çıkmazın Güzelliği” başlıklı yazısı, şiirin ve insanın kaderini birbirine bağlamasının yanında, çağın bu olumsuz görüntüsünün aslında şiire ve insana bir fırsat olduğunu da vurgulamaktadır:“Evet şiir çıkmazda. Çünkü insan çıkmazda. Ama bütün sorun bir çıkmazın bilincine varmakta. Şiirin çıkmazda olmadığını düşünenlerden yana değiliz. Çünkü bu çıkmaz; bilince, bilgiye, uygunluğa, çağdaş şiire ve insana yeni bir imkândır.” (Uyar, 2009: 546)

Cemal Süreya ve Edip Cansever’de benzer yaklaşımı farklı cümlelerle kurarlar, “Bugün şiir (...) günümüz insanının, uygarlığın bugünkü sıkışık biçimlerinde, çıkmaz sokaklarında, labirentlerinde ilerlerken gösterdiği davranışlara uygun düş” (Süreya, 2000: 282) [mektedir].

Cansever, dönemin şiirinde asıl belirleyicinin içerik olduğunu vurgulayarak, biçimin daha sonra kendiliğinden ortaya çıktığını söyler. “(...)toplumu anlamadan, çevreyi anlamadan tutalım, insanın bireyliğini anlamasına kadar bir değişiklikti. Bunun şiiri yazılıyorsa, bunun elbette bir biçimi de oluyor kendiliğinden.” (Cansever, 1989: 118)

Ece Ayhan, insanı birey olarak ele almanın, araştırmanın, şiirin ana unsuru yapmanın –tarihle işaret ederek- İkinci Yeni’yle başladığını, bunun sebebinin ise İkinci Yeni’nin merkeze

uzaklığıyla açıklar. “ _ Kadavranın içi bile tıp öğrencileri için 1841-42'lere kadar açılmamıştır. İnsanın içinin açılması ise ancak (ve bence) 1955-56'dan sonra biraz şiir eliyle olmuştur, oldu gibi geliyor bana. Yani 'uç'ta olmakla başlıyor!” (Süreya, 2008: 141)

Ayhan, Enis Batur'la yaptığı bir söyleşide de İkinci Yeni'nin yapmış olduğu işin zorluğunu “ temelde biz, “insan”la kapıştık, 1954-55 senelerinde “insan”la kapıştık” (Batur, 2001: 292) sözleriyle vurgular.

Cemal Süreya'ya göre, “1940”larda önce “insan” bir okul teriminden ibarettir şiirde. “ İnsanın içi 1940’larda aralanmış, 1950’li yıllarda açılıvermiştir.” (Süreya, 2008: 141)

Sezai Karakoç, “Galile Denizi” adını taşıyan yazısında, İkinci Yeni için şunları söyler: “Bu akım, insanın insanlar arasındaki yeriyle birlik, kâinattaki yerini de arayan şairler geçidi. Arayan fakat bulma niyeti olmayan.” (Karakoç, 1997: 31) Karakoç, İnsanın hem varoluşsal kaygılarını hem de toplumla birey arasındaki dengeye –dengesizliğe- işaret etmesinin yanında, İkinci Yeni'nin çalışmanın başında söylediğimiz paradoksunun da altını çizmektedir.

İkinci Yeni şairlerinin şiirlerindeki kişilere baktığımızda, direk olarak birbirlerine benzememelerine rağmen, günün şartlarının getirdiği trajedi yaşayan, toplumun bireyleşme sürecine geçmiş kişileri çıkar karşımıza. Turgut Uyar'ın “Akçaburgazlı Yekta”, Edip Cansever'in “Çağrılmayan Yakup”, ya da “Ben Ruhi Bey Nasılım”, Cemal Süreya'nın “Onlar İçin Minübüs Şarkısı” bu duruma örnek olarak gösterilebilir. (Uyar, 2009: 546)

SONUÇ

Ortak bir bildiri etrafında toplanmış, belli kuralları olan bir topluluk olmadıklarına göre bu şairlerin, benzer duyarlılıkları göstermeleri ve benzer temaları benzer şekilde işlemelerini “organik bir bünye duyarlılığı gösteren şiire” bağlayabiliriz. Şiiri bu noktada harekete geçiren ise, “toplumsal bilim, baskısını gitgide arttıran teknoloji, değişen ahlak ve yaşama birimleri” (Uyar, 2009: 546) olarak sıralanabilir.

Daha net bir ifadeyle söylersek, ‘dilin yenilenmesi ile yaşamın yenilenmesi arasındaki ilişki’ den ya da tam tersi bir ilişkiden yola çıkıldığında, İkinci Yeni şairlerini birbirlerine bağlayan şeyin ‘aynı semantik doğrultu’ ile ‘toplumsal formasyondaki genel değişim süreci, (Oktay, 1995: 29) olduğu ortaya çıkacaktır.

İkinci Yeni şairleri, daha çok da, iç güdülerıyla yaşanan kentleşme ve kapitalistleşmenin getirdiği içe dönük çöküntüyle, bireyde meydana gelen “huzursuzluk, yalnızlık, yabancılaşma, aşım uyum ve uyumsuzluk” gibi bir takım deformasyonlara tepki içindedirler. İkinci Yeni şairleri bu tepkilerini şiir dili ve biçiminde herkesten ayrı açtıkları

bağımsızlık alanlarıyla ortaya koymuşlardır. Kendi deneyimlerini esas aldıkları bu yaklaşımları, bütün verileri, kalıpları kırıp parçalamalarına neden olmuş; ahlakın, dinin, toplumun ve geleneğin referanslarını, hazır sunularını reddetmelerine yol açmıştır. Şiirin kendi halis formunu bulma amacıyla bu hareketin şairleri –Sezai Karakoç hariç tutulmak kaydıyla- toplumdan, toplumun değerlerinden, inançlarından, geleneklerinden ve tarihinden uzaklaşarak bağımsızlaşmayı tercih etmişlerdir.

Netice olarak, İkinci Yeni şairlerinin biçim ve üslup açısından ortaya çıkan tercihleri keyfi bir durum değil; aksine değişen yaşam şartlarının sonuç verdiği bir durumu işaret etmektedir. “Artık kişi kendini açıklamak istediği zaman, eski ve o denli yalın açıklama biçimlerinin yeterli olmadığını kavrar. Yeni anlatım biçimleri aradığı gibi, var olan anlatım biçimlerini de kendi içlerinde geliştirmeye yönelir. Şiir ile kendini açıklar ama artık yeni kendini, eski şiirin biçimiyle anlatamaz, açıklayamaz olur.” (Erdost, 1997: 76)

Bibliyografya

Altıyaprak, Yakup, (2008), İkinci Yeni Ve Türk Şiirinde Modernizm, Ankara, Ebabil Yayınları.

Batur, Enis, (2001), Smokinli Berduş: Şiir Yazıları, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.

Cansever, Edip, (1989), Gül Dönüyor Avucumda, İstanbul, Adam Yayınları.

Cansever, Edip, (2008), Şiiri Şiirle Ölçmek, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.

Erdost, Muzaffer İlhan, (1997), İkinci Yeni Yazıları, Ankara, Onur Yayınları.

Gümüş, Semih, (2010), Modernizm Ve Postmodernizm Edebiyatın Dünü Ve Yarını, İstanbul, Can Yayınları.

Karakoç, Sezai, (1997), Edebiyat Yazıları I: Dişimizin Zarı, İstanbul, Diriliş Yayınları.

Koçak, Orhan, (2011), Bahisleri Yükseltmek: Turgut Uyar Şiirinde Kendini Yaratma Deneyimi, İstanbul, Metis Yayınları.

Korkmaz, Ramazan, “Keçecizade İzzet Molla: Hayatı, Sanatı, Edebi Kişiliği”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2000, 93-117.

Oktay, Ahmet, (1995), İnsan Yazar Ve Kitap, Ankara, Ark Yayınevi, , S.29.

Süreya, Cemal, (2000), Toplu Yazılar 1: Şapkam Dolu Çiçekle Ve Şiir Üzerine Yazılar, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.

Süreya, Cemal, (2008), Güvercin Curnatası: Konuşmalar, Soruşturma Yanıtları, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.

Tanpınar, Ahmet Hamdi, (1982), 19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul, Dergah Yayınları.

Uyar, Turgut, (2009), Korkulu Uсталık, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.